

M29

3196-p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

МАРТИНЮК Любов Василівна

УДК 37.016:78:374.091] (043.3)

**ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ОБРАЗНИХ УЯВЛЕНЬ ПІДЛІТКІВ
У ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В МИСТЕЦЬКИХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

НБ НПУ

10006887

3746

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Лисіна Наталя Ігорівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, Інститут мистецтв,
доцент кафедри фортепіанного мистецтва і художньої
культури.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Шульгіна Валерія Дмитрівна,
Київська державна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
завідувач кафедри музикології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Батюк Наталія Орестівна,
Одеський обласний інститут удосконалення учителів,
доцент кафедри педагогіки і психології.

Захист відбудеться 9 лютого 2011 року о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 30 грудня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В.Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Докорінні зміни в політичній, соціальній, культурній сферах життєдіяльності суспільства сьогодні ставлять завдання розвитку художньо-творчих здібностей підростаючого покоління, його здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби в духовному самовираженні. Важлива роль у вирішенні цих завдань належить музичному мистецтву, яке володіє унікальною властивістю послідовно та ефективно вводити особистість у художньо-естетичний простір культури, формувати її світоглядні уявлення, ціннісні орієнтації та індивідуально-творчі здібності. Пізнання його безмежного світу найбільш повно відбувається під час навчання у спеціалізованих позашкільних закладах, діяльність яких з кожним роком набуває все більш різнобічного, комплексного характеру. Саме ці заклади покликані: забезпечувати здійснення державних гарантій художньо-естетичного виховання дітей та молоді через доступність надбань вітчизняної і світової художньої культури, створювати комфортні умови для здобуття системних знань, умінь та навичок у галузі музичного мистецтва, сприяти активізації творчого потенціалу і професійному самовизначенню кожного суб'єкта навчання.

Реалізація проголошених завдань потребує якісного оновлення змісту позашкільної мистецької освіти, детермінує необхідність впровадження нових підходів до здійснення музично-виконавської підготовки учнів, що надасть змогу продовжити традиції виховання майбутнього професіонала та аматора мистецтва. У зв'язку з цим перед мистецькою педагогікою постає багато проблем, серед яких однією з найактуальніших є проблема розвитку музичних здібностей учнівської молоді, формування її образної сфери та урізноманітнення проявів музичності у процесі виконавської діяльності. У професійній музичній освіті, на відміну від загальної, формування музично-образної сфери учнів має свою специфіку і це обумовлює необхідність розвитку не тільки спеціальних музичних, але й генералізованих здібностей дітей, а також таких психічних процесів як сприймання, мислення, уявлення тощо.

Огляд наукової літератури засвідчує, що проблемі формування музично-образної сфери особистості загалом і музично-образних уявлень дітей зокрема приділялася належна увага. Різні аспекти даного питання знайшли своє відображення в філософії, культурології, педагогіці, загальній та музичній психології, психології мистецтва, музикознавстві, педагогіці мистецької освіти. Великий внесок у розкриття і обґрунтування феномена уявлення зробили зарубіжні та вітчизняні філософи (Д.Дідро, Г.Гегель, Т.Гоббс, Дж.Берклі, Дж.Лок, Ф.Ніцше, І.Кант, П.Флоренський, А.Шопенгауер, Г.Сковорода та ін.). Про уявлення, пов'язані з усвідомленням світу людиною, йдеться в працях А.Бергстона, В.Волкова, Е.Іванова, С.Рапопорта, Д.Юма. У психології уявлення розглядалися у руслі теорії відображення (С.Рубінштейн та ін.); у контексті теорії діяльності і свідомості (О.Леонтьєв, О.Костюк та ін.); як самостійні психічні феномени (Б.Ананьєв, І.Бех, І.Сеченов та ін.). Вивчення образної сфери в психологічній науці пов'язано із дослідженням уявлень: у системі

когнітивних процесів (Б.Ломов, І.Якиманска); у науковій та художній творчості (Р.Арнхейм, М.Бахтін, Я.Пономарьов, Б.Юсов); у процесі розвитку художньо-творчих здібностей різних вікових груп (Л.Бочкарьов, В.Роменець); в організації творчої роботи школярів (І.Волков, Б.Неменський, Т.Сущенко); у сфері комунікації (Л.Дорфман). У концепції Д.Леонтьєва образні уявлення розглядаються як прояв суб'єктивного «образу світу» автора, виконавця і слухача. Для нас цінними є дослідження загальної і дитячої психології, а також психології розвитку, пов'язані з вивченням процесу формування образної сфери людини (Л.Виготський, А.Гостев). У сфері музичної психології найбільше досліджень присвячено музично-слуховим уявленням (Л.Благонадьожина, Л.Бочкарьов, М.Старчеус, Г.Тарасов, Б.Теплов, Т.Траверсе). У працях С.Беляєвої-Екземплярської, А.Готсдинера, Р.Тельчарової музично-слухові уявлення розглядаються в контексті сприйняття музики. У зв'язку із вивченням пам'яті й мислення музично-образні уявлення аналізуються в працях С.Волкова, В.Петрушина, А.Сохора, Н.Суислової. Певним аспектам музично-слухових уявлень присвячені праці музикознавців Б.Асаф'єва, М.Бонфельд, Ю.Кремльова, В.Медушевського, Б.Яворського. У музично-педагогічній науці більшість наукових досліджень, у яких розглядалися музичний образ і музично-слухові уявлення, пов'язані з їх формуванням у виконавському класі (А.Артоблевська, Л.Баренбойм, Е.Бурвіна, Р.Гржибовска, Г.Нейгауз, В.Ражніков, С.Савшинский, Г.Ципін, О.Шульпяков, О.Щолокова). Теоретико-методичні питання розвитку музичного сприймання й інтерпретації, здібностей, творчої діяльності, виконавських навичок тощо висвітлено в працях Е.Абдулліна, Ю.Алієва, О.Апаксіної, Н.Батюк, Л.Безбородової, Н.Велугіної, Н.Гродзенської, А.Козир, О.Комаровської, А.Король, Н.Лисіної, Л.Масол, С.Науменко, Г.Падалки, О.Ростовського, О.Рудницької, Л.Хлебникової, Л.Шрагіної, В.Шульгіної, Ю.Юцевича. Генетичне коріння інтермодальності й полімодальності уявлень розкриваються в працях В.Барабанщикова, А.Беляєвої, Л.Веккера, М.Гріндера, Р.Немова, А.Ремєєвої. Проблеми розвитку полімодальних музично-образних уявлень учителя музики присвячені дисертаційні дослідження Н.Морозової та Л.Кравчук.

Оцінюючи наукову спадщину з означеної проблеми, можна констатувати, що усі ці роботи складають значний доробок, але далеко не всі аспекти музично-образного розвитку дітей знайшли в них цілісне і повне висвітлення. Не досить повно досліджені питання, що спрямовані на розкриття цілісного змісту музично-образної сфери підлітків, з'ясування механізмів впливу різноманітних проявів вокально-виконавської діяльності на формування їх музично-образних уявлень. Недостатньо дослідженою є проблема розвитку і становлення музично-образної сфери учнів, особливо підліткового віку, в мистецьких позашкільних закладах. Таким чином, актуальність проблеми формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності обумовлена необхідністю вирішення ряду протиріч: між усвідомленням важливості вивчення питань формування музично-образних уявлень підлітків у мистецьких позашкільних навчальних закладах і відсутністю теоретико-методичного забезпечення, спрямованого на вирішення

цього завдання; між недостатністю розвитку творчих виконавських можливостей учнів, пасивністю їхніх музично-образних уявлень при значному інтелектуальному та емоційному їх потенціалі. Вирішення цих проблем вимагає удосконалення технологій вокально-хорової підготовки учнів, зокрема із орієнтацією на синкретичну єдність їх художнього та слухорозумового розвитку. У такому контексті подальшого вивчення та уточнення потребують: сутність феномена «музично-образне уявлення», співвідношення його змістових характеристик з якістьми художньо-творчого виконання; особливості формування у підлітків індивідуальної творчої техніки синкретичного виконання творів у процесі вокально-хорової підготовки.

Саме соціальна і педагогічна значущість розвитку музично-образних уявлень підлітків, актуальність і недостатня теоретична й методична розробка цієї проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження: *«Формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності в мистецьких позашкільних навчальних закладах».*

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування музично-образних уявлень підлітків у процесі мистецької освіти в позашкільних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – процес мистецької освіти підлітків позашкільних навчальних закладів.

Предмет дослідження – методика формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності.

Реалізація мети, поставленої в дослідженні, передбачала вирішення таких завдань:

- 1) уточнити сутність та зміст музично-образних уявлень, охарактеризувати їх індивідуальні сенсорні відмінності;
- 2) розглянути функції мистецьких позашкільних навчальних закладів у вихованні й розвитку особистості;
- 3) розкрити зміст виконавської діяльності, зокрема, вокально-хорової, зорієнтованої на розвиток музично-образних уявлень підлітків;
- 4) визначити компонентну структуру, критерії, показники та рівні сформованості музично-образних уявлень підлітків;
- 5) виявити педагогічні умови цілеспрямованого розвитку досліджуваного феномена;
- 6) розробити та експериментально перевірити методичну систему формування музично-образних уявлень підлітків та довести її ефективність.

Методологічну та теоретичну основу дослідження склали державні документи про стратегію розвитку мистецької освіти в Україні; загально-теоретичні та методологічні принципи наукового пізнання; концептуальні положення філософії, психології, педагогіки, музикознавства щодо проблематики образної сфери особистості загалом і музично-образних уявлень учнів зокрема; положення загальної психології про взаємозалежний розвиток психіки та діяльності особистості (Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонт'єв, Р.Немов, Ж.Піаже, С.Рубінштейн, Б.Теплов); філософські концепції з проблем музичного мислення (М.Арановський, Б.Асаф'єв, С.Волков, Ю.Кремльов,

В.Медушевський, О.Сохор); сучасні педагогічні концепції художньо-естетичного розвитку особистості (І.Зязюн, О.Дем'яничук, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Рудницька); теорії й методики музично-педагогічної освіти (А.Болгарський, В.Бутенко, С.Горбенко, А.Козир, О.Ростовський, О.Щолокова); теоретичні та методичні положення мистецької освіти (В.Іванов, Е.Кучменко, Л.Масол, В.Шульгіна, Л.Хлебнікова); наукових підходів до формування слухо-моторних уявлень (М.Матковська); світоглядних уявлень (В.Демиденко); виконавської майстерності музикантів (М.Давидов, О.Поляков, Г.Саїк), а також музично-виконавської діяльності учнів закладів мистецької освіти (Н.Гузій, С.Ліпська, С.Науменко, О.Щолокова).

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань були використані наступні **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми дослідження; аналіз, синтез, порівняння, класифікація, абстрагування, конкретизація наукової інформації, які застосовувались при вивченні понятійного апарату дослідження, розробці педагогічних умов та методики формування образних уявлень підлітків у процесі музичного виконавства; *емпіричні*: вивчення та узагальнення педагогічного досвіду з проблеми формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності в мистецьких позашкільних закладах, цілеспрямоване спостереження, бесіди, анкетування, опитування (письмове та усне), інтерв'ю, творчі завдання, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), кількісний та якісний аналіз результатів дослідження у контрольних та експериментальних групах і статистична обробка отриманих даних.

Наукова новизна дослідження:

Вперше:

- розкрито сутність і зміст музично-образних уявлень підлітка та визначено компонентну структуру означеного феномену в контексті сучасного розвитку мистецької освіти;

- охарактеризовано «дитячий театр пісні» як одну із форм роботи з формування музично-образних уявлень підлітків у мистецьких позашкільних закладах, визначено його основні функції;

- розроблено критерії, показники та рівні сформованості музично-образних уявлень підлітків;

- визначено педагогічні умови та розроблено методичну систему формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності.

Удосконалено:

- методи, що сприяють формуванню у підлітків музично-образних уявлень певної сенсорної модальності;

- методи організації вокально-виконавської діяльності підлітків в умовах навчання у закладах мистецької освіти.

Подальшого розвитку набуло методичне забезпечення навчального процесу з дисциплін вокально-хорового циклу.

Теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження визначається тим, що його теоретичні висновки й експериментальні дані можуть слугувати основою вдосконалення практики музично-виховної роботи з учнями підліткового віку в умовах позашкільної мистецької освіти. Розроблено та експериментально апробовано методичну систему формування музично-образних уявлень учнів дитячих музичних шкіл, шкіл мистецтв та музичних театрів-студій; визначено умови, які сприятимуть ефективності процесу формування музичності учнів підліткового віку, підвищенню рівнів їх виконавської діяльності. Матеріали дослідження можуть використовуватися як методичні рекомендації для викладачів музичних шкіл, шкіл мистецтв, керівників дитячих музичних театрів-студій, а також можуть бути застосовані як навчальний матеріал з курсів «Методика роботи з дитячим вокальним ансамблем», «Музична педагогіка», «Хоровий клас». Методика діагностики рівнів сформованості музично-образних уявлень у підлітків дає можливість викладачам виявляти і аналізувати динаміку розвитку музично-образних уявлень учнів різної модальності (мономодальних, бімодальних, полімодальних).

Апробація та впровадження результатів дисертаційного дослідження. Основні положення, висновки, рекомендації та результати дисертаційного дослідження обговорювалися і отримали позитивну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях: «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (Київ, 2007; 2009); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Матеріали до українського мистецтвознавства. Микола Леонтович і сучасна освіта та культура (До 125-річчя від дня народження)» (Кам'янець-Подільський, 2003), «Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації» (Кам'янець-Подільський, 2010); на звітних науково-практичних конференціях викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова та Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2003-2010); на обласному семінарі-практикумі викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (Хмельницький, 2006); на засіданнях кафедри методики музичного виховання, вокалу і хорового диригування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2003-2010).

Розроблена методична система формування музично-образних уявлень підлітків запроваджена у навчально-виховний процес Кам'янець-Подільської дитячої музичної школи ім. Ф.Ганіцького (довідка №249 від 28.05.2010р.), Скала-Подільської дитячої музичної школи Тернопільської області (довідка №15 від 01.06.2010р.), Хмельницької музичної школи №1 (довідка №45 від 27.05.2010р.), Кам'янець-Подільської міської школи мистецтв (довідка №27 від 05.05.2010р.), Хмельницької школи мистецтв (довідка № 01-22-27 від 27.05.2010р.), дитячої музичної студії при педагогічному факультеті Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 26 від 26.04.2010р.). Загалом дослідженням було охоплено 295 учнів.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася у відповідності до сформульованих завдань та мети дослідження і включала чотири етапи.

На першому етапі (2003-2005 рр.) було проаналізовано філософську, психологічну, педагогічну, музикознавчу літературу з досліджуваної проблеми, на основі чого було визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, розроблено методику і програму констатувального та формувального експериментів.

Другий етап (2005-2007 рр.) включав розробку методичної системи дослідно-експериментальної роботи, опрацювання критеріїв сформованості музично-образних уявлень підлітків, проведення констатувального експерименту.

На третьому етапі (2007-2009 рр.) здійснювалася експериментальна перевірка методичної системи формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності, проводилися контрольні зрізи.

На четвертому етапі (2009-2010 рр.) було проаналізовано та систематизовано результати експериментальної роботи, сформульовано відповідні висновки, здійснено оформлення дисертаційного дослідження.

Публікації. Результати й основні положення проведеного дослідження висвітлені в 15 одноосібних науково-методичних працях, 9 з них – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 259 сторінок. Основний текст викладено на 191 сторінці, додатки – на 40 сторінках. Робота містить 14 таблиць, 1 схему, 6 гістограм. Список використаних джерел налічує 303 найменування, з них 4 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито його новизну і практичну значущість, описано етапи дослідження, теоретико-методологічну основу, експериментальну базу, апробацію й впровадження основних результатів роботи.

У **першому розділі** дисертації *“Теоретичні основи дослідження проблеми формування музично-образних уявлень підлітків”* подано результати теоретичного аналізу філософсько-естетичної, психологічної, педагогічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми дослідження, розкрито змістову сутність та структуру музично-образних уявлень, розглянуто мистецькі позашкільні навчальні заклади як спеціалізовану форму роботи з підростаючим поколінням, розкрито їх функції у вихованні й розвитку особистості підлітка.

Розгляд поняття *“музично-образне уявлення”* у дисертації пов'язано з дослідженням логіки взаємодії понять *“уявлення”* і *“образу”*. Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив встановити, що уявлення досить

фундаментально досліджувалися науковцями різних галузей наук. Філософи тлумачили уявлення як психічні процеси – пам'яті, мислення, уяви, почуттєво-наочного образу (Д.Дідро, Дж.Лок, К.Юнг), як короткочасної і довготривалої пам'яті (Дж.Берклі, А.Шопенгауер), уявлення про оточуючий світ і себе в ньому (Ф.Ніцше, Г.Сковорода), уявлення суб'єктивного образу світу (Т.Гоббс, І.Кант, П.Флоренський). Головним у специфіці уявлень філософи вважають відсутність безпосереднього зв'язку з відображеним предметом, деяку узагальненість образу.

Психологічний аспект розгляду уявлення особистості ґрунтується на теоріях, пов'язаних із: 1) “галуззю своєрідного суб'єктивного відображення реальності людиною” (О.Артем'єва); 2) “галуззю індивідуально-своєрідного (і типологічно своєрідного) відображення світу в свідомості (Б.Теплов); 3) “образом світу”, що складатиметься, як мінімум, із двох суттєвих структурних компонентів – відносно очевидних, що легко усвідомлюються (“поверхневих”) уявлень та більш глибоких, репрезентативних утворень, “ядра” (О.Леонтьєв).

Музикознавчий аспект розгляду проблеми, здійснений на основі аналізу музикознавчих наукових джерел, дозволив встановити, що у процесі пізнання образні уявлення є перехідним ступенем від відчуттів до мислення, вони ототожнюються із поняттям внутрішнього слуху (Б.Асаф'єв, С.Майкапар, С.Савшинський, А.Островський, В.Серединська, Б.Теплов, Г.Ципін); з попереднім планом дій (В.Петрушин, Є.Назайкінський); із зоровими, слуховими, дотиковими образами наочної дійсності (А.Готсдінер, М.Старчеус). Одним із ефективних засобів розвитку музично-образної сфери дітей розглянуто полімодальні образні уявлення, які є основою окремих педагогічних прийомів (володіння вчителем полімодальним підходом до трансляції образних уявлень), спрямованих на вирішення завдань музичного навчання (І.Вахнянська, Е.Глазиріна, Н.Коляденко, Н.Морозова, Б.Юсов).

Проведене науково-теоретичне узагальнення дозволило визначити музично-образні уявлення як особистісні динамічні утворення, які в результаті переробки первісних відчуттів і емоційних вражень виникають в свідомості особистості як інтонаційні узагальнення. Розвиваючись, змінюючись, коригуючись та удосконалюючись у процесі виконавської діяльності, вони слугують джерелом музично-особистісних змістів і реалізуються у виразному музично-сценічному втіленні. Однією з базових характеристик музично-образних уявлень є їх сенсорна модальність, яка характеризує відношення вторинного образу до певного зовнішнього стимулу, що сприймається відповідним аналізатором. Звуковий образ відтворюється в свідомості підлітка завдяки здатності слуху сприймати звукові хвилі певної довжини і здатності мозку кодувати звукові враження у вигляді образу, тобто завдяки відчуттям і уявленням аудіальної модальності. Сприйняття цілісного образу сприяють полімодальні музично-образні уявлення, які відтворюються в свідомості особистості завдяки єдності відчуттів різних модальностей. Полімодальний підхід в музичній освіті дозволяє педагогу і учневі знаходити в музиці образи, близькі власній образній сфері, робить знання і уміння, що транслуються

вчителем, зрозумілими учням із різними індивідуальними особливостями уявлень.

На підставі цих положень було обґрунтовано структуру музично-образних уявлень підлітків, яка включає такі компоненти: *емоційно-мотиваційний*, який передбачає перевагу перших стійких емоційних реакцій під час і після сприйняття музичних творів, а також зацікавленість у музично-виконавському самовдосконаленні; *когнітивно-аналітичний*, що включає наявність яскравих слухових образів та інтонаційних навичок, а також засобів їх втілення у інтерпретації через педагогічне керівництво; *творчо-діяльнісний* – визначає домінуючу сенсорну модальність музично-образної сфери, передбачає розкриття творчих можливостей та якостей учнів в оволодінні різними видами музичної діяльності; *інтерпретаційно-комунікативний*, який передбачає здатність до самостійного створення інтерпретації, уміння коригувати виконавський процес в умовах концертної діяльності.

Шляхом дослідницького пошуку з'ясовано, що на межі тисячоліть зміст музичної освіти набуває суттєвого переосмислення та ґрунтується на засадах загальнолюдських і національних мистецьких цінностей. Головними орієнтирами науковців (Е.Абдуллін, Ю.Алієв, В.Крюкова, Л.Масол, Г.Падалка, О.Олексюк, О.Ростовський, О.Рудницька, Л.Школяр, В.Шульгіна, О.Щолокова), насамперед, постають питання формування особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва, оволодіння широким спектром художньо-естетичних, історико-теоретичних знань, спеціальних умінь та навичок, використання набутого творчого досвіду в особистому та соціальному житті. Узагальнення проаналізованого матеріалу дало змогу констатувати, що серед соціальних інститутів виховання підростаючого покоління особлива роль сьогодні належить *мистецьким позашкільним навчальним закладам*, в яких організовується змістовне дозвілля відповідно до здібностей та обдарувань кожного учня. З'ясовано, що особливість музично-виконавської підготовки в цих закладах обумовлена їх біфункціональністю, тобто єдністю загально-естетичного виховання школярів та початкової фахової підготовки майбутнього музиканта-професіонала, добровільним характером та довготривалим часом перебігу в умовах дозвілля, комплексним вивченням предметів теоретичного та виконавського циклів, індивідуальною спрямованістю занять та навчально-виконавського репертуару, суб'єктивними переживаннями під час здійснення музично-творчої діяльності. Однак, при цьому в загальній педагогічній системі, поряд із традиційними, випробуваними часом мистецькими позашкільними закладами, мають місце нові мистецько-навчальні установи, зорієнтовані, насамперед, на пошук найбільш ефективних підходів у реалізації завдань підготовки висококваліфікованих, конкурентоздатних у світовому культурному просторі мистецьких кадрів. Це дало підстави розглядати дитячий театр пісні як одну із найдієвіших інноваційних форм розвитку образної сфери, загалом та музично-образних уявлень підлітків у мистецьких позашкільних навчальних закладах, зокрема.

Аналіз науково-методичної, психолого-педагогічної, музикознавчої літератури дав можливість зробити висновок, що дитячий театр пісні – це одна

із сучасних форм позашкільної мистецької освіти, яка охоплює всі види музично-виконавської діяльності підлітків (В.Ширяєва, Т.Пеня); активно формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його у вигляді художніх образів, за допомогою яких моральні норми суспільства перетворюються в особистий досвід дитини, у набутки його характеру (В.Сухомлиньський, Б.Неменський); володіє багатою образною сферою, розгортає всі цінності людського життя на сценічних майданчиках, актуалізуючи їх як у глядача, так і у виконавців (І.Зязюн, С.Русова, Н.Левченко); вчить мистецтву переживання, «бачення», яке полягає у створенні на сцені правдивого життя людського духу і відображення цього життя в художній музично-сценічній формі, тобто – вчить усьому комплексу образних і почуттєвих уявлень (К.Станіславський); залучає до діяльності саме учнів підліткового віку, в яких по-особливому виражається чуттєвість до художніх образів-символів, схильність до активного і творчого їх усвідомлення через музично-драматичну діяльність (В.Москалець); визначає музично-театральну гру як естетичне явище, що охоплює всі духовні сили дитини в їх єдності й цілісності: художнього сприймання та образного мислення, естетичних емоцій та інтелекту, волі та діяльнісної музичної уяви (Й.Гейзінга, С.Рубінштейн, Д.Ельконін, Л.Виготський); розвиває у виконавців-підлітків творче бачення та «емоційну пам'ять», слугує джерелом музично-сценічних почуттів, що виникають у формі пригадувань (І.Зязюн, І.Сагач, Б.Буяльський); формує у дітей цілісне художньо-образне сприйняття світу (О.Ростовський, Л.Масол).

На прикладі дитячого театру пісні визначено основні функції позашкільних мистецьких закладів: розвиток емоційно-почуттєвої сфери підлітків під впливом музичного мистецтва; створення умовної музичної реальності, в якій підліток вчиться визначати і розвивати свої музичні інтереси, естетичні уподобання, загальну спрямованість власного життєвого шляху, усвідомлення образів музичних творів; стимулює розвиток духовних почуттів та творчих здібностей, завдяки чому відбувається створення художнього музичного образу в реальному виконанні на сцені, а саме: розвиток творчого бачення, вироблення творчого ставлення, розкриття образу в сценічній грі; вплив на особистість підлітка комплексу мистецтв через їх синтетичні види (музика, художнє слово, образотворче мистецтво, хореографія); колективний характер музичної творчості дітей у процесі підготовки музичного спектаклю.

У другому розділі *«Дослідження стану сформованості музично-образних уявлень учнів підліткового віку в процесі виконавської діяльності»* охарактеризовано роль і значення виконавської діяльності у формуванні музично-образної сфери підлітків: визначено критерії та виявлено рівні сформованості музично-образних уявлень підлітків; наведено результати констатувального експерименту.

У наукових дослідженнях виконавська діяльність розглядається як творчий процес відображення музичного твору засобами виконавської майстерності, основне призначення якого полягає у відбитті дійсності в звукових, художніх образах (О.Рудницька); як явище, що охоплює майже усі форми музичних дій, а саме: слухання музики, музикування, композиторську

творчість (Ю.Тарчинська), як конкретизація існуючих правомірних варіантів інтерпретації та реалізація особистісного творчого потенціалу (Б.Брилін); як феномен, що представляє до уваги глядачів не тільки результат діяльності, а сам процес творчості (Н.Гребенюк); як процес реалізації творчої активності виконавця, що створює підґрунтя для формування нової якості виконавської діяльності – інтерпретації (Е.Економова); як найактивніша форма спілкування з музичним мистецтвом, а однією з найважливіших рис майстерності виконавця є сценічний артистизм (Т.Кротова); як вид творчості, яке підкроне загальним законам художньої творчості та засноване на переживанні й мисленні (Ю.Кремльов).

На основі опрацьованих джерел у галузі мистецької педагогіки та власного досвіду роботи в дитячому театрі пісні зроблено поділ основних видів музично-виконавських уявлень: музичні уявлення (ладо-мелодичні, метроритмічні, фактурно-гармонічні); уявлення асоціативні (емоційні, ідейні); технічні уявлення (способи звукоутворення та звуковидобування); сформульовано основні принципи процесу формування музично-образних уявлень підлітків у процесі вокального виконавства в театрі пісні: стимулювання пізнавальної активності, виявлення певного нового в звичайному; формування усвідомленої мисленнєвої діяльності, реалізованої у вокальному виконавстві через втілення власних музично-образних уявлень.

Відповідно до визначених структурних компонентів музично-образних уявлень було розроблено критерії і показники їх сформованості, а саме:

Ступінь сформованості стійких емоційних реакцій. Показниками цього критерію є:

- прояв емоційного відгуку на музику від окремих співзвуч до цілих творів;
- відчуття характеру музики, наявність естетичного задоволення від її виконання;
- позитивне ставлення до вокальної-хорової музики та систематичне її слухання.

Міра яскравості слухових образів та сформованості інтонаційних навичок, показниками якого виступили:

- точність і швидкість слухових реакцій;
- здатність до слухового самоконтролю;
- рівень розвитку вокально-технічних та художньо-виконавських умінь та навичок.

Ступінь розвиненості домінуючої сенсорної модальності музично-образної сфери, показниками якого визначено:

- міра чутливості й реактивності окремих органів чуття,
- рівень полімодальності музично-образних уявлень в різних видах виконавської діяльності (моно-, бі- та полімодальні уявлення);

Здатність до самостійного створення інтерпретації та виразного сценічного втілення музичного твору, що визначається за такими показниками:

- оригінальність та вияв творчої ініціативи щодо інтерпретації художнього образу;

– спроможність зберегти творче самопочуття, уміння коригувати виконавський процес в умовах концертної діяльності.

Згідно із розробленими критеріями було визначено три рівні сформованості музично-образних уявлень підлітків.

Високий рівень. Учні цього рівня відрізняються стійким, емоційно-активним сприйманням слухових образів почутої музики, виявляють уміння відчувати цілісність форми музичного твору, яскраво й образно відтворювати музичний матеріал; вони здатні досить точно і артистично передати композиторський задум, позитивно ставляться до творів вокально-хорової музики, мають стійкий інтерес та зацікавленість у власному музично-виконавському вдосконаленні; в них розвинута звуковисотна диференціація співзвуч і чітке відчуття ритмічної пульсації музичного твору, висока слухова увага та слуховий самоконтроль, пластичність та чистота інтонування; вони володіють полімодальними образними уявленнями, тобто, проявляють себе у всіх запропонованих видах виконавської діяльності: володіють образною мовою, передають образний зміст музики в процесі її вокального виконання мімікою, рухами і жестами. Характерним є вияв до самостійності, до створення оригінальної інтерпретації твору. Учні демонструють яскраві сценічні дані, уміння сконцентруватись, не розгубитись під час прилюдного виступу, орієнтуються в різних концертних ситуаціях.

Середній рівень. Підлітки демонструють невисоку точність сприймання слухових образів, недостатню розвиненість емоційних реакцій, що проявляється в індіферентному відношенні до характеру музичного твору, ситуативний інтерес до творів вокально-хорової музики та недостатню зацікавленість у власному виконавському вдосконаленні; їм властива часткова диференціація співзвуч, слабкі слухова увага та слуховий самоконтроль, невиразне інтонування, недостатнє відчуття пульсації музичного твору; вони володіють бімодальними образними уявленнями, тобто проявляють себе тільки в деяких видах музичної діяльності, наприклад, передають образний зміст і характер музики тільки в процесі її вокального виконання (виконують два-три завдання). З питань оцінки художніх якостей творів учні виявляють невпевненість, нестабільність, недостатню аргументованість. Самостійність у створенні виконавської трактовки творів відсутня, проте під керівництвом педагога учні здатні проявляти творчі підходи і доводити своє виснонення до досконалості. Артистизм та уміння сконцентруватись й орієнтуватись під час прилюдного виступу проявляються не завжди.

Низький рівень. Підлітки виявляють майже повну відсутність слухових навичок, емоційних реакцій та самоконтролю, відсутність виразного інтонування та відчуття ритму і метру, артистично-сценічних даних. Такі учні проявляють своє ставлення до музики тільки в одному виді діяльності (мономодальні образні уявлення), вимагають постійної допомоги педагога і вміють працювати тільки за зразком.

За результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що більша частина учнів має середній та низький рівні сформованості музично-образних уявлень. Так, до високого рівня зараховано 4,6 % учнів підліткового

шкільного віку, до середнього – 42,5 %, до низького – 52,9%. Ці показники розглядалися як базові для проведення формувального експерименту.

У третьому розділі «Дослідно-експериментальна робота з формування музично-образних уявлень підлітків у мистецьких позашкільних навчальних закладах» визначено та обгрунтовано педагогічні умови та розроблено методичну систему формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності в закладах спеціалізованої мистецької освіти, викладено зміст формувального експерименту та проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи.

Педагогічними умовами, які ми розглядали як основу для формування музично-образних уявлень підлітків, було визначено:

1. Постійне збагачення слухових уявлень учнів підліткового віку, перетворення цих уявлень у яскраві, чіткі, художньо-змістові музичні образи.
2. Систематичний педагогічний контроль за художнім розвитком підлітків з опорою на самоконтроль і самооцінку.
3. Організацію музичного сприйняття в умовах додаткових сенсорних стимулів; транслявання полімодальних образних уявлень вербальними і невербальними способами.
4. Поєднання групових та індивідуальних форм вокального навчання.
5. Активізацію творчої діяльності у навчально-виховному процесі дитячого театру пісні.

Для здійснення формувального експерименту була розроблена експериментальна методична система, яка концептуально відповідає теоретичним положенням дисертаційного дослідження і представляє реалізацію наукових позицій автора та його досвід практичної роботи. Метою даної методичної системи є розвиток музично-образних уявлень учнів-підлітків, їх осмислення і усвідомлення в процесі інтерпретації та сценічного втілення. В основу методичної системи були покладені такі принципи музичного виховання, як: принцип опори на образне сприйняття музики, на конкретне освоєння дійсності, властиве підлітку; принцип образно-ігрового входження в музику; принцип визнання самооцінки особистості дитини в її спілкуванні з мистецтвом; принцип індивідуального підходу в навчанні; принцип діяльнісного освоєння мистецтва; принцип діалогу. Досягненню мети, реалізації завдань навчання сприяє комплекс методів і прийомів навчання, що складається з чотирьох груп.

Першу групу методів і прийомів спрямовано на розвиток музично-образних уявлень підлітків у процесі вокально-хорової роботи. Ця група передбачає залучення їх до виконання вокально-тренувальних вправ (дихальна та артикуляційна гімнастика, мелодекламація, промовляння словесних текстів на одній висоті в притаманному учневі голосовому діапазоні, виконання вокалізів та вокалізація творів з репертуару навчальної програми тощо); теоретичного ознайомлення з основами голосоутворення (пояснення, розповідь, проведення циклу бесід, опрацювання методичної літератури); сприйняття й аналізу еталонних зразків виконання вокальних творів (у записі, у виконанні вчителя чи інших учнів).

Другу групу методів склали методи, що сприяють актуалізації та ефективному формуванню музично-образних уявлень певної сенсорної модальності: методи і прийоми, що розвивають слухові уявлення; кінстетичні методи, засновані на пошуках невокальних способів моделювання сприйнятих звуковисотних співвідношень; методи, що розвивають полімодальні образні уявлення; візуальні методи і прийоми.

Третя група методів і прийомів навчання передбачала залучення учнів до вияву самостійності у створенні інтерпретації музичного твору (психологічна підтримка творчих спроб, добір індивідуальних завдань відповідно до творчих можливостей учнів); варіантного тлумачення художніх образів музичного твору (підкреслення кульмінації, темброве забарвлення, інтонаційне трактування); порівняння і оцінювання різних виконавських трактувань розучуваного твору (у виконанні відомих співаків, інших учнів, власних спроб).

Четверту групу методів і прийомів було підпорядковано меті розвитку у підлітків умінь виразного сценічного втілення художніх образів. Ця група включала формування у підлітків умінь: музично-творчої імпровізації (створення і залучення юних музикантів до вирішення непередбачуваних ситуацій в умовах прилюдного виконання, виконання спеціально розроблених завдань на імпровізацію); свідомого контролю і регулювання власного емоційного стану (ознайомлення із психологічними засобами підтримки творчого самопочуття, виконання спеціальних вправ з аутотренінгу); сценічної поведінки (виконання мімічних та пантомімічних, хореографічних вправ, створення сценічного іміджу).

У результаті дослідження визначено три етапи процесу формування музично-образних уявлень підлітків. Передбачалося, що на кожному з них мають використовуватися усі групи методів, проте з різною інтенсивністю. Акцентуація тих чи інших методів і прийомів визначалася навчально-виховною метою етапу.

Перший етап – *мотиваційно-пізнавальний* – присвячено створенню у підлітків мотиваційної установки, спрямованої на розвиток музично-образних уявлень у процесі ознайомлення учнів з вокально-хоровим мистецтвом, накопиченням у них відповідних емоційних вражень і почуттів. Мета цього етапу полягала у розвитку слухової активності і емоційно-чуттєвої сфери учнів, розкритті їх механізму і засобів.

На другому етапі – *художньо-оцінному* – здійснювалась активізація репродуктивного слухового пошуку учнів. Це проявлялося у їх спонуканні до чіткого відтворення, диференціації і послідовної конкретизації своїх уявлень під час відбору виразних засобів для виконання творів. На цьому етапі робота була спрямована на коригування музично-образних уявлень підлітків безпосередньо у процесі створення власної інтерпретації музичного образу через об'єктивну оцінку та особисте відношення до твору.

На третьому – *виконавсько-творчому* – етапі, спрямованому на творче застосування учнями сформованих музично-образних уявлень і відпрацьованої інтерпретації в умовах концертної діяльності, було поставлене завдання активізувати продуктивний слуховий пошук шляхом збудження різноманітних

асоціативних зв'язків і стимулювання комбінаційної діяльності. Він проявлявся через цілеспрямовану трансформацію внутрішньо-слухових образів, їх втілення та свідоме коригування звукового результату відповідно до художніх завдань музичного твору. Методика роботи включала узгодження різних прийомів внутрішньо-слухової роботи з виконавською концепцією.

З метою визначення ефективності запровадженої методичної системи формування музично-образних уявлень підлітків, виявлення якісних і кількісних змін у досліджуваних процесах, використовувалось спеціально розроблене методичне забезпечення контрольного експерименту, згідно якого проводились контрольні зрізи на основі методів, застосованих у ході констатувального експерименту, а також був здійснений порівняльний аналіз констатувального й формувального експериментів відповідно до визначених критеріїв і показників сформованості музично-образних уявлень підлітків. Було встановлено, що на їх формування впливають як об'єктивні так і суб'єктивні чинники, а саме: зміст навчального репертуару для розвитку уявлень цього типу; функціональний зміст виконавської діяльності: форми, методи і засоби її організації; потреба підлітка у самоствердженні і самореалізації. Результати впровадження запропонованої методичної системи відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка сформованості музично-образних уявлень підлітків

Рівні	Констатувальний експеримент (285 осіб)		Формувальний експеримент			
			КГ (55 осіб)		ЕГ (55 осіб)	
	К-сть	Відсотки	К-сть	Відсотки	К-сть	Відсотки
Високий	11	3,8	12	21,8	23	42
Середній	118	41,6	32	56,4	28	51
Низький	156	54,6	11	21,8	4	7

Наведені у таблиці показники дозволяють зробити висновок про наявність стабільної тенденції до підвищення рівня сформованості музично-образних уявлень підлітків експериментальної групи. Шляхом застосування методів математичного і графічного опрацювання даних, експериментальні вимірювання показали, що учні контрольної групи наприкінці дослідження залишились майже на тому ж рівні, що були до початку експерименту. На відміну від них, у підлітків, які входили до експериментальної групи, наприкінці формувального експерименту в процентному відношенні було зафіксовано такі результати: високий рівень сформованості музично-образних уявлень мали 42% (23 особи), середній рівень – 51% (28 осіб) та низький – 7% (4 особи). Отримані результати свідчать про достатню ефективність розробленої методичної системи формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності в мистецьких позашкільних навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення цілей, засобів і результатів формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності в мистецьких позашкільних навчальних закладах і запропоновано практичне розв'язання цієї проблеми. Результати проведеного дослідження свідчать про виконання поставлених завдань і дають можливість зробити такі висновки:

1. Музично-образні уявлення – це особистісні динамічні утворення, які в результаті переробки первісних відчуттів і емоційних вражень виникають в свідомості особистості як інтонаційні узагальнення. Розвиваючись, змінюючись, коригуючись та удосконалюючись у процесі виконавської діяльності, вони слугують джерелом музично-особистісних змістів і реалізуються у виразному музично-сценічному втіленні. Однією з базових характеристик музично-образних уявлень є їх сенсорна модальність, яка характеризує відношення вторинного образу до певного зовнішнього стимулу, що сприймається відповідним аналізатором. Сприйняттю цілісного образу сприяють полімодальні музично-образні уявлення, які відтворюються в свідомості дитини завдяки єдності відчуттів різних модальностей. Полімодальний підхід в музичній освіті дозволяє педагогу і учневі знаходити в музиці образи, близькі своїй образній сфері, робить знання і уміння, що транслуються вчителем, зрозумілими учневі з різними індивідуальними особливостями уявлень.

2. Реалізацію цілей і завдань мистецької освіти виконують мистецькі позашкільні заклади, які свою діяльність спрямовують на всебічний розвиток дітей, становлення їх духовності та високих моральних цінностей, реалізацію здібностей та талантів. Вони виконують такі функції, як: розвиток емоційно-почуттєвої сфери підлітків, їх творчого бачення та усвідомлення музичних образів, вироблення особистого ставлення до музичних творів, що виконуються учнями; створення та розкриття художніх музичних образів в реальному виконанні на сцені під час прилюдного виконання. Однією із сучасних форм роботи позашкільного мистецького закладу є дитячий театр пісні – організація підлітків, що охоплює всі види вокально-хорової виконавської діяльності, в якій підліток вчиться визначати і розвивати свої музичні інтереси, естетичні уподобання, загальну спрямованість власного життєвого шляху.

3. Виконавська діяльність складається з пізнавальних дій зі сприймання музики та її виконання. Музично-виконавський процес можна представити у такій послідовності: прийняття мети – добір засобів її досягнення – виконавські дії – контроль і оцінка їх результатів. Згідно з цими положеннями процес формування музично-образних уявлень у сфері вокально-виконавської діяльності в дитячому театрі пісні відбувається за такими етапами: 1) створення позитивної емоційної атмосфери навчання, яка сприяє осмисленню почуттів у їх різноманітності (здивування, очікування, задоволення власними успіхами, радість пізнання, захоплення процесом діяльності); 2) спрямованості учнів на напружену вокально-слухову діяльність, котра сприяє пошуку і веде до нових

пошуків; 3) всебічного розвитку вольових якостей, які проявляються в намаганні довести розпочату справу до кінця, прагненні завершити діяльність успішними результатами. Виконавська діяльність передбачає здатність підлітка до переосмислення музичного твору, сповнення його культурно-духовним та індивідуально-особистісним змістом. Відсутність емоційної зумовленості виконання веде до беззмістовності художніх образів, до руйнування яскравості та самобутності художньої інтерпретації. Сутнісною характеристикою виконавської діяльності виступають художньо-інтерпретаційні уміння виконавця-підлітка, що відображають рівень його музично-образних уявлень, культури почуттів, естетичних ідеалів і смаку, творчих здібностей.

4. У дослідженні визначено основні компоненти музично-образних уявлень підлітків у виконавській діяльності: емоційно-мотиваційний, когнітивно-аналітичний, творчо-діяльнісний, інтерпретаційно-комунікативний. Відповідно до структурних компонентів музично-образних уявлень було розроблено критерії їх сформованості, а саме: ступінь сформованості стійких емоційних реакцій; міра яскравості слухових образів та сформованості інтонаційних навичок; ступінь розвиненості домінуючої сенсорної модальності музично-образної сфери; здатність до самостійного створення інтерпретації та виразного сценічного втілення музично-образних уявлень у процесі виконавської діяльності. Згідно із розробленими критеріями було визначено три рівні сформованості музично-образних уявлень підлітків: високий, середній, низький. Дані констатувального експерименту за визначеними критеріями були такі: високий рівень – 11 учнів (3,8 %), середній рівень – 118 підлітків (41,6 %) та низький – 156 учнів (54,6 %). Результати діагностувального обстеження дозволили констатувати існуючий незадовільний стан сформованості музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності та визначити педагогічні проблеми, що потребують вирішення, а саме: розвитку в учнів підліткового віку емоційно-чуттєвої сфери, творчо-пошукової музичної діяльності; формування усвідомленого сприйняття музичних творів, активізацію різнобічного впливу музичного мистецтва, що забезпечить продуктивну динаміку особистісного досвіду виконавської діяльності підлітків.

5. Педагогічними умовами формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності, що мають діалектично взаємодоповнюючий характер, визначено такі, як постійне збагачення слухових уявлень учнів підліткового віку, перетворення цих уявлень у яскраві, чіткі, художньо-змістові музичні образи; систематичний педагогічний контроль за художнім розвитком підлітків з опорою на самоконтроль і самооцінку; організація музичного сприйняття в умовах додаткових сенсорних стимулів, транслявання полімодальних музично-образних уявлень вербальними і невербальними способами; поєднання групових та індивідуальних форм вокального навчання; активізація творчої діяльності у навчально-виховному процесі дитячого театру пісні.

6. Розроблена в процесі дослідження методика формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності є системою, що включає визначення мети, завдань, комплексу методів, прийомів і форм роботи

з підлітками в мистецьких позашкільних навчальних закладах. Цілісність означеної системи забезпечено художньо-аксіологічним її спрямуванням, що виражається в орієнтації підлітків на постійне оцінювання естетичних переваг вокально-хорових творів і характеру їх виконання. Дана методична система містить у собі чотири групи взаємодоповнюючих методів, спрямованих на розвиток емоційно-образної сфери учнів, формування у них творчих підходів до опрацювання вокально-хорових творів та умінь їх виразного сценічного відтворення; визначення етапів послідовного розвитку музично-образних уявлень підлітків – мотиваційно-пізнавального, художньо-оцінного та виконавсько-творчого, а також з'ясування оптимальних форм організації позашкільної мистецької освіти.

У цілому дослідження підтвердило, що запропонована методична система сприяє удосконаленню навчального процесу, стає міцним підґрунтям художньо-повноцінного осягнення та інтерпретації музичних образів, суттєво розширюючи творчу самостійність школярів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мартинюк Л. В. Використання обробок календарно-обрядових пісень Миколи Лисенка в роботі з молодшими школярами в дитячому музичному театрі / Л. В. Мартинюк // Теорія і методика мистецької освіти : науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія та методика мистецької освіти : зб. наук. праць — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, — 2004. — Вип. 5. — С. 197-204.

2. Мартинюк Л. В. Проблема формування музично-слухових уявлень учнів в історії музичної педагогіки / Л. В. Мартинюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2006. — Вип. 9. — С. 147-149.

3. Мартинюк Л. В. Деякі питання початкового музичного навчання дітей молодшого шкільного віку / Л. В. Мартинюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Кн. 2, вип. 8. — С. 162-164.

4. Мартинюк Л. В. Використання творчого доробку Миколи Леонтовича в дитячому музичному театрі / Л. В. Мартинюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2007. — Вип. 14. — С. 35-37.

5. Мартинюк Л. В. Новаційні пошуки в системі сучасної мистецької освіти. / Л. В. Мартинюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна.— Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2008. — Вип. 15. — С.199-201.

6. Мартинюк Л. В. Позашкільний мистецький заклад як сучасна форма виховання і розвитку учнів підліткового віку / Л. В. Мартинюк // Зб. наук. праць «Педагогічна освіта : теорія і практика». — Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2009. — Вип. 2. — С. 201-205.

7. Мартинюк Л. В. Формування музично-образних уявлень учнів підліткового віку в позашкільних мистецьких закладах / Л. В. Мартинюк // Збірник наукових праць «Педагогічна освіта : теорія і практика». — Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2009. — Вип. 3. — С. 443-446.

8. Мартинюк Л. В. Формування образних уявлень підлітків у процесі музично-виконавської діяльності в позашкільних мистецьких закладах: результати дослідно-експериментальної перевірки / Л. В. Мартинюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 14, Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. — К., 2010. — Вип. 10 (15) — С.143-147.

9. Мартинюк Л. В. Хід та аналіз результатів дослідно-експериментальної перевірки ефективності методичної системи формування образних уявлень підлітків у процесі музично-виконавської діяльності в мистецьких позашкільних закладах / Л. В. Мартинюк // Зб. наук. праць «Педагогічна освіта: теорія і практика». — Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2010. — Вип. 5 — С.213-217.

10. Мартинюк Л. В. Використання хорових обробок народних пісень Миколи Леонтовича в роботі із зразковим дитячим хором «Дивоцвіт» / Л.В. Мартинюк // Матеріали до українського мистецтвознавства. Микола Леонтович і сучасна освіта та культура (до 125-річчя від дня народження) : наук. збірник. — Київ — Кам'янець-Подільський : Медобори (ПП Мошак М.І.), 2003. — Вип. 4. — С. 18-10.

11. Мартинюк Л. В. Формування особистості у позашкільних мистецьких навчальних закладах / Л. В. Мартинюк // Матеріали III Всеукраїнської міжконфесійної християнської наук.-практ. конференції «Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації». — Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2010. — С. 280-284.

12. Мартинюк Л. В. Формування музичних уявлень підлітків в процесі їх виконавської діяльності. / Л. В. Мартинюк. // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів і аспірантів : в 3 т. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ред.-вид. від., 2004. — Вип. 3. — С. 278-281.

13. Мартинюк Л. В. Дитячий музичний театр та його виховна роль у формуванні естетичних уявлень підлітків / Л. В. Мартинюк // Науковий вісник Кам'янець-Подільського державного університету. — Кам'янець-Подільський, 2005. — Вип. 4. — С. 142-144.

14. Мартинюк Л. В. Етапи становлення слухових уявлень учнів у процесі музично-виконавської діяльності / Л. В. Мартинюк // Науковий вісник Кам'янець-Подільського державного університету. — Кам'янець-Подільський, 2006. — Вип. 5. — С. 184-186.

15. Мартинюк Л. В. Особливості музично-виконавської діяльності учнів підліткового віку / Л. В. Мартинюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів, присвяченої 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету: вип. 7, у 5 т. —

Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. національний у-т імені Івана Огієнка, ред.-вид. відділ, 2008. — Т.5. — С. 141-143.

АНОТАЦІЇ

Мартинюк Л.В. Формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності в мистецьких позашкільних навчальних закладах. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 — теорія та методика музичного навчання. — Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. — Київ, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній проблемі сучасної теорії та практики — формуванню музично-образних уявлень учнів підліткового віку в системі початкової мистецької ланки освіти. Подано аналіз базових понять дослідження та висвітлено їх сутність. Визначено структурні компоненти формування музично-образних уявлень підлітків (емоційно-мотиваційний, когнітивно-аналітичний, творчо-діяльнісний та інтерпретаційно-комунікативний). Вперше сформульовано та обґрунтовано критерії, показники, рівні сформованості музично-образних уявлень підлітків.

Розроблено та впроваджено в навчально-виховний процес поетапну методичку формування музично-образних уявлень підлітків, яка є певною системою, що передбачає визначення мети, завдань, комплексу взаємодоповнюючих методів і прийомів, що сприяють вирішенню завдань формування музично-образних уявлень підлітків у процесі виконавської діяльності.

Ключові слова: музично-образні уявлення, виконавська діяльність, мистецькі позашкільні заклади, театр пісні, підлітки.

Мартынюк Л.В. Формирование музыкально-образных представлений подростков в процессе исполнительской деятельности в художественных внешкольных учебных заведениях. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 — теория и методика музыкального обучения. — Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. — Киев, 2011.

Диссертационное исследование посвящено актуальной проблеме современной теории и практики — формированию образных представлений учеников подросткового возраста в системе начального художественного звена образования. В работе анализируются философско-эстетические, психологические, музыковедческие и педагогические взгляды на проблему формирования музыкально-образных представлений подростков. Подан анализ базовых понятий исследования и отражена их сущность. Музыкально-образные представления рассматриваются как личностные динамические образования, которые вызваны к жизни обобщенным художественным образом музыкального произведения и составляют его чувственную ткань. Изменяясь и

совершенствуясь в процессе исполнительской деятельности, они служат источником музыкально личностных смыслов подростков. Одной из базовых характеристик музыкально-образных представлений есть их сенсорная модальность, характеризующая отношение вторичного образа к определенному внешнему стимулу, который воспринимается соответствующим анализатором. Восприятию целостного образа способствуют полимодальные музыкально-образные представления, которые воспроизводятся в сознании подростка благодаря единству ощущений разных модальностей. Полимодальный подход в музыкальном образовании позволяет педагогу и ученику находить в музыке образы, близкие их образной сфере, делает знания и умения, которые транслируются учителем, понятными ученику с разными индивидуальными особенностями представлений.

В исследовании определены основные компоненты музыкально-образных представлений подростков: эмоционально-мотивационный, когнитивно-аналитический, творчески-деятельный и интерпретационно-коммуникативный. Одной из современных форм работы внешкольного художественного заведения есть детский театр песни – организация подростков, которая охватывает все виды вокально-хоровой исполнительской деятельности, в которой подросток учится определять и развивать свои музыкальные интересы, общую направленность собственного жизненного пути.

Соответственно структурным компонентам музыкально-образных представлений были разработаны критерии их сформированности, а именно: степень сформированности стойких эмоциональных реакций после восприятия произведений вокально-хоровой музыки; мера яркости слуховых образов и средств их воплощения в интерпретации через педагогическое руководство; степень развитой доминирующей сенсорной модальности музыкально-образной сферы; способность к самостоятельному созданию интерпретации и выразительному сценическому воплощению музыкально-образных представлений в процессе исполнительской деятельности. Согласно разработанным критериям было определено три уровня сформированности музыкально-образных представлений подростков: высокий, средний, низкий.

Разработанная в процессе исследования методика формирования музыкально-образных представлений подростков в процессе исполнительской деятельности является системой, которая включает определение цели, заданий, комплекс методов, приемов и форм привлечения подростков в учебу и развитие. В целом исследование подтвердило, что предложенная методика способствует усовершенствованию учебного процесса, становится крепкой подпочвой художественно полноценного постижения и интерпретации музыкальных образов, существенно расширяя творческую самостоятельность школьников.

Ключевые слова: музыкально-образные представления, исполнительская деятельность, художественные внешкольные заведения, театр песни, подростки.

Martinyuk L.V. Forming of vivid presentations of teenagers in the process of musically performance to activity in artistic out-of-school educational establishments. it is Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of pedagogical sciences after speciality 13.00.02 is a theory and method of musical studies. it is the National pedagogical university of the name of M.P.Dragomanova, it is Kyiv, 2011. Dissertation research is devoted the issue of the day of modern theory and practice – forming of vivid presentations of students of teens in the system of initial artistic link of education. Certainly structural components of forming of vivid presentations of teenagers (emotionally motivational, kognitivno-analytical, tvorche-diyal'nisniy and interpretation-communicative) of. It is developed and inculcated in educational-educate process, which is the certain system, which foresees the stage-by-stage method of forming of vivid presentations of teenagers determination of purpose, tasks, complex of vzaemodopovnyuyuchikh methods and receptions which are instrumental in the decision of tasks of forming of vivid presentations of teenagers in the process of musically performance to activity.

Keywords: musically vivid presentation, performance activity, artistic out-of-school establishments, theater of song, teenagers.

Підписано до друку 29.12.2010 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 835
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

калеграфы